

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TABIIY FANLARNING TARBIVAVIY AHAMIYATI

Pardayeva Ozoda

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida tabiiy fanlarning tarbiyaviy ahamiyati, ularning o'quvchilar shaxsini shakllantirishdagi roli, ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishdagi o'rni hamda ekologik, axloqiy va estetik tarbiya berishdagi imkoniyatlari yoritilgan. Maqolada tabiiy fanlar orqali o'quvchilarda atrof-muhitga ongli munosabat, mas'uliyat hissi va ilmiy tafakkurni shakllantirishning pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, tabiiy fanlarni o'qitishda interaktiv usullar, tajriba va kuzatuvlarning ahamiyati ham keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, tabiiy fanlar, tarbiyaviy ahamiyat, ekologik madaniyat, kuzatuvchanlik, ilmiy dunyoqarash, shaxsiy rivojlanish.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim — bu o'quvchining shaxsiy rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda bolaning tafakkuri, hissiyoti, dunyoqarashi, xulq-atvori va o'qishga bo'lgan munosabati shakllanadi. Shu bois boshlang'ich sinflarda beriladigan har bir fan nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishga ham xizmat qiladi. Tabiiy fanlar — insonni o'rab turgan olamni, uning qonuniyatlarini, tabiatdagi uyg'unlik va o'zaro bog'liqlikni o'rgatuvchi fanlar majmuasidir. Ular o'quvchilarga nafaqat bilim beradi, balki tabiatni sevish, uni asrash, kuzatish va unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rgatadi. Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar orqali bola tabiatni his etadi, undagi go'zallikni anglaydi va shu orqali axloqiy, estetik, ekologik fazilatlarni o'zlashtira boshlaydi.

Hozirgi kunda ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi, tabiat resurslarining kamayishi kabi global masalalar insoniyatni tabiat bilan uyg'un yashashga undamoqda. Shu sababli, yosh avlodni bu masalalarga befarq bo'lmaslik ruhida tarbiyalash eng avvalo maktabdan, xususan, boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlanishi zarur.

Boshlang'ich ta'lim — bu o'quvchining shaxsiy rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda bolaning tafakkuri, hissiyoti, dunyoqarashi, xulq-atvori va o'qishga bo'lgan munosabati shakllanadi. Shu bois boshlang'ich sinflarda beriladigan har bir fan nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirishga ham xizmat qiladi.

Tabiiy fanlar — insonni o'rab turgan olamni, uning qonuniyatlarini, tabiatdagi uyg'unlik va o'zaro bog'liqlikni o'rgatuvchi fanlar majmuasidir. Ular o'quvchilarga nafaqat bilim beradi, balki tabiatni sevish, uni asrash, kuzatish va unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rgatadi. Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar orqali bola tabiatni his etadi, undagi go'zallikni anglaydi va shu orqali axloqiy, estetik, ekologik fazilatlarni o'zlashtira boshlaydi. Hozirgi kunda ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi, tabiat resurslarining kamayishi kabi global masalalar insoniyatni tabiat bilan uyg'un yashashga

undamoqda. Shu sababli, yosh avlodni bu masalalarga befarq bo'lmashlik ruhida tarbiyalash eng avvalo maktabdan, xususan, boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlanishi zarur.

Asosiy qism: Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlarning o'qitilishi o'quvchilarga atrof-muhit haqidagi dastlabki ilmiy tushunchalarni beradi. Bu bilimlar bolada dunyoni anglash, hodisalarni tahlil qilish, sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash ko'nikmasini shakllantiradi. Shu bilan birga, tabiiy fanlar darslari o'quvchilarning tafakkurini o'stiradi, ularni mustaqil fikrlashga, kuzatuvchanlikka va ijodkorlikka o'rgatadi. Tabiiy fanlarning tarbiyaviy ahamiyati, eng avvalo, bolalarda tabiatni sevish, unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rgatish bilan namoyon bo'ladi. O'qituvchi o'quvchilarni tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatishga, o'simlik va hayvonlarni parvarish qilishga, suv va havo tozaligini saqlashga jalb etadi. Shu orqali o'quvchilar ekologik madaniyat asoslarini egallaydilar. Masalan, o'quvchilar bilan birgalikda daraxt ekish, gullarni parvarish qilish, "Tabiatni asraylik" shiori ostida kichik loyihalar tashkil etish bolalarda tabiatga mehr uyg'otadi. Shuningdek, tabiiy fanlar orqali o'quvchilarda axloqiy tarbiya ham shakllanadi. Bola tabiatda har bir narsa o'z o'rniga ega ekanligini anglaydi, tirik mavjudotlarga nisbatan mehr, ehtirom, g'amxo'rlik tuyg'ulari paydo bo'ladi. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarga hayvonlar hayotidagi o'zaro yordam, o'simliklarning inson uchun foydasi haqida tushuntirar ekan, ularda insonparvarlik va minnatdorlik hissini tarbiyalaydi.

Tabiiy fanlarning tarbiyaviy imkoniyatlari estetik tarbiya bilan ham chambarchas bog'liq. Tabiat manzaralarini kuzatish, gullarning rang-barangligi, qushlarning sayrashi, yomg'irning tovushi bolada go'zallikka zavq bag'ishlaydi. O'quvchi tabiat go'zalligini his qilgan sayin, unda estetik did shakllanadi. Tabiat go'zalligini rasm, she'r yoki hikoya orqali ifodalash esa bolalarning ijodkorligini oshiradi. Boshlang'ich sinfda tabiiy fanlarni o'qitishning yana bir muhim tarbiyaviy jihati — ilmiy dunyoqarashni shakllantirishdir. Bola o'z atrofidagi har bir hodisaning sababi borligini tushunadi, tabiatdagi tartib va qonuniyatlarni anglaydi. Bu esa unda mantiqiy fikrlashni, kuzatish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilar tajribalar o'tkazish, natijalarni tahlil qilish, hodisalarni solishtirish orqali ilmiy tafakkur asoslarini egallaydilar.

O'qituvchi tabiiy fanlarni o'qitishda faqat nazariy ma'lumot bilan cheklanmay, amaliy mashg'ulotlar, tajribalar, kuzatuvlar va o'yinli metodlardan keng foydalanishi kerak. Masalan, "Suvning aylanishi", "Fotosintez", "Havo ifloslanishining oqibatlari" kabi mavzularda o'tkaziladigan tajribalar o'quvchilarda nafaqat bilim, balki hayrat, qiziqish va mas'uliyat hissini uyg'otadi. Tabiiy fanlar orqali bolalarda mehnatsevarlik va sabr-toqat fazilatlari ham shakllanadi. O'quvchilar o'simlikni parvarish qilganda, tajriba o'tkazganda, natijani kutganda sabrni o'rganadilar. Shu tarzda tabiiy fanlar o'quvchilarni nafaqat bilishga, balki hayotga tayyorlaydi. Shuningdek, tabiiy fanlar darslarida o'yinli texnologiyalar, multimedia vositalari va ekologik loyihalardan foydalanish ularning tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi. Masalan, "Tabiat do'stlari" nomli rolli o'yinlarda bolalar turli rollarni ijro etish orqali tabiatni asrash g'oyasini his etadilar. Bu esa ularning nafaqat bilimini, balki ijtimoiy faolligini ham rivojlantiradi.

Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlarning tarbiyaviy ahamiyati o'qituvchining shaxsiy namunasi bilan ham chambarchas bog'liq. O'qituvchi tabiatni sevuvchi, ekologik mas'uliyatli shaxs bo'lsa, o'quvchilar ham aynan shu fazilatlarni o'zlashtiradi. Dars

jarayonida o'qituvchi har bir hodisani hayot bilan bog'lab tushuntirsa, o'quvchi o'zini tabiatning bir qismi sifatida his qiladi. Shunday qilib, tabiiy fanlar bolada nafaqat bilim, balki hissiy kechinmalar, estetik zavq, mas'uliyat, kuzatuvchanlik, sabr, hamkorlik va g'amxo'rlik kabi muhim fazilatlarni shakllantiradi. Ular bola tafakkurining kengayishiga, dunyoqarashining chuqurlashishiga, hayotga ijobiy munosabat hosil bo'lishiga xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlarning o'qitilishi o'quvchilarga atrof-muhit haqidagi dastlabki ilmiy tushunchalarni beradi. Bu bilimlar bolada dunyoni anglash, hodisalarni tahlil qilish, sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash ko'nikmasini shakllantiradi. Shu bilan birga, tabiiy fanlar darslari o'quvchilarning tafakkurini o'stiradi, ularni mustaqil fikrlashga, kuzatuvchanlikka va ijodkorlikka o'rgatadi.

Tabiiy fanlarning tarbiyaviy ahamiyati, eng avvalo, bolalarda tabiatni sevish, unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rgatish bilan namoyon bo'ladi. O'qituvchi o'quvchilarni tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatishga, o'simlik va hayvonlarni parvarish qilishga, suv va havo tozaligini saqlashga jalb etadi. Shu orqali o'quvchilar ekologik madaniyat asoslarini egallaydilar. Masalan, o'quvchilar bilan birgalikda daraxt ekish, gullarni parvarish qilish, "Tabiatni asraylik" shiori ostida kichik loyihalar tashkil etish bolalarda tabiatga mehr uyg'otadi. Shuningdek, tabiiy fanlar orqali o'quvchilarda axloqiy tarbiya ham shakllanadi. Bola tabiatda har bir narsa o'z o'rniga ega ekanligini anglaydi, tirik mavjudotlarga nisbatan mehr, ehtirom, g'amxo'rlik tuyg'ulari paydo bo'ladi. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarga hayvonlar hayotidagi o'zaro yordam, o'simliklarning inson uchun foydasi haqida tushuntirar ekan, ularda insonparvarlik va minnatdorlik hissini tarbiyalaydi.

Tabiiy fanlarning tarbiyaviy imkoniyatlari estetik tarbiya bilan ham chambarchas bog'liq. Tabiat manzaralarini kuzatish, gullarning rang-barangligi, qushlarning sayrashi, yomg'irning tovushi bolada go'zallikka zavq bag'ishlaydi. O'quvchi tabiat go'zalligini his qilgan sayin, unda estetik did shakllanadi. Tabiat go'zalligini rasm, she'r yoki hikoya orqali ifodalash esa bolalarning ijodkorligini oshiradi.

Boshlang'ich sinfda tabiiy fanlarni o'qitishning yana bir muhim tarbiyaviy jihati — ilmiy dunyoqarashni shakllantirishdir. Bola o'z atrofidagi har bir hodisaning sababi borligini tushunadi, tabiatdagi tartib va qonuniyatlarni anglaydi. Bu esa unda mantiqiy fikrlashni, kuzatish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa: Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlarning tarbiyaviy ahamiyati beqiyosdir. Ushbu fanlar o'quvchilarni nafaqat tabiatni o'rganishga, balki uni sevish, asrash va qadrlashga o'rgatadi. Tabiiy fanlar darslari orqali o'quvchilarda ekologik madaniyat, axloqiy fazilatlar, go'zallikka mehr, kuzatuvchanlik, ilmiy tafakkur va mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi.

O'qituvchi tabiiy fanlarni o'qitishda turli interaktiv metodlar, tajriba va loyihalardan foydalanar ekan, o'quvchilarda faollik, ijodkorlik, hayotiy qadriyatlarga hurmat va mas'uliyat hissini tarbiyalaydi. Natijada tabiiy fanlar bolaning nafaqat bilimi, balki butun shaxsiy kamolotiga xizmat qiluvchi asosiy omilga aylanadi.

Demak, tabiiy fanlarning tarbiyaviy ahamiyati — bu bolada tabiatni sevish, hayotni qadrlash, ilmni o'rganish va insoniylik fazilatlarini shakllantirish jarayonidir. Shu bois har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi tabiiy fan darslarini nafaqat o'qitish, balki yosh avlodni ongli, mas'uliyatli va tabiatparvar inson sifatida tarbiyalash vositasi deb bilishi lozim.

O'qituvchi tabiiy fanlarni o'qitishda turli interaktiv metodlar, tajriba va loyihalardan foydalanar ekan, o'quvchilarda faollik, ijodkorlik, hayotiy qadriyatlarga hurmat va mas'uliyat hissini tarbiyalaydi. Natijada tabiiy fanlar bolaning nafaqat bilimi, balki butun shaxsiy kamolotiga xizmat qiluvchi asosiy omilga aylanadi.

Demak, tabiiy fanlarning tarbiyaviy ahamiyati — bu bolada tabiatni sevis, hayotni qadrlash, ilmni o'rganish va insoniylik fazilatlarini shakllantirish jarayonidir. Shu bois har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi tabiiy fan darslarini nafaqat o'qitish, balki yosh avlodni ongli, mas'uliyatli va tabiatparvar inson sifatida tarbiyalash vositasi deb bilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “Ekologik ta'lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida”gi PQ-4291-son qarori.
3. Mavlonova R., To'raqulova D., Xoliqberdiev K. Pedagogika. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019.
4. Yuldasheva Sh., Ortiqova N. Tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi. – Toshkent: “Tafakkur”, 2020.
5. G'ofurov A. Ekologik tarbiya asoslari. – Toshkent: “Ilm Ziyo”, 2016.
6. Mahkamova D. Boshlang'ich ta'limda ekologik madaniyatni shakllantirish. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
7. Xoliqova M., Rajabova M. Tabiatshunoslikni o'qitish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: “O'qituvchi”, 2018.
8. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2010.
9. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.
10. Komilova S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishning pedagogik asoslari. – Toshkent: “Fan va ta'lim”, 2020.